

Woensdag 7 juli 1915 – ochtendeditie

Wederopbouw - II – Brussel, 30 Juni. (KVdW).

En om te beginnen: wat doen wij met de oude gebouwen, die de oorlog heeft verminkt?

Laat ik ze u, aan de hand van Geheimrat von Falcke, en verder naar de opgaven van na zijn bezoek aan België, even en in 't beknopt opsommen.

Luik: de hoofdkerk getroffen door een bom die een modern glasraam vernietigd heeft; Dinant: O.L.V.-Kerk: toren ingestort, dak opgebrand; Epegem: parochiekerk geheel vernietigd; Mechelen: de hoofdkerk door het geschut aan haar toren zeer gehavend, verder door verschillende bommen ook langs binnen zwaar getroffen; Leuven: St. Pieterskerk voor een goed deel vernield, Universiteitsgebouw (oude Lakenwevershalle) uitgebrand; Dendermonde: Begijnhofkerk vernield (de rest van het Begijnhof is behouden), O.L.V.-kerk door verschillende bommen sterk beschadigd, stadhuis met Belfort (XVIe eeuw) alsook Justitiepaleis, Tekenacademie, archief- en bibliotheekgebouwen, enz., geheel vernietigd; Lier: de St. Gommariuskerk heeft zwaar geleden, de kapel van dezelfde naam (XIIIe eeuw) is, evenals vele oude huizen, vernield; Antwerpen: geringe schade; Diksmuide: St. Nikolaaskerk in puin geschoten, zo goed als heel de stad vernietigd; Ieper: St. Martinuskerk zwaar beschadigd; Hallen en Nieuwwerk (een Renaissancegebouw naast de Hallen) vernietigd; Nieuwpoort en Veurne: zwaar beschadigd; Poperinge: beschoten. - Natuurlijk kan op dit ogenblik nog niemand met beslistheid zeggen hoe het met steden als Diksmuide, Ieper, Nieuwpoort, Veurne en Poperinge, die achter het front liggen en dus ongenaakbaar zijn, eigenlijk gesteld is. Misschien en waarschijnlijk werden zij veel meer getroffen dan wij

menen. In elk geval worden hier slechts welbekende hoofdgebouwen opgesomd: oude burgerhuizen, zo talrijk in Brabant en in Vlaanderen, - sommige zijn van onschatbare waarde, zijn eveneens en in groten getale zowat overal voor eeuwig verloren gegaan. En op het platteland zijn verder een aantal kerken meer of min beschadigd, die nu wel geen grote artistieke betekenis hadden, maar merkwaardig waren in opzicht van stijl of van ligging. Hoe het - om te sluiten - aan de zeekust gelegen is, weten wij niet; zijn de torens van Lissewege en van Koksijde bewaard gebleven? Men kan het tegendeel vrezen ...

Gij ziet het: het lijstje is niet kort. Het is zelfs lang genoeg om dezen, die niet als wij in hun dierbaarste bezit, in de overgeleverde grootheid, schoonheid en kracht van hun ras, gekrenkt zijn, ernstig te stemmen en te vervullen met afschuw.

Maar het is de tijd niet voor Jeremiasklachten: er dient in de nood voorzien. - Wat zal, wat moet met de gehavende gebouwen gebeuren?

Heropbouwen, zeggen de meesten met overtuiging. Ik voor mij hou het echter met de minderheid die voorzichtig meent: bewaren.

Want kijk: de getroffen monumenten zijn van tweeërlei slag: deze waar nog slechts een paar muren van overblijven; en de andere die, naar de von Falcke-formulering, nog heel goed kunnen gerestaureerd worden. Nu is de vraag: gaan wij de gebouwen van de eerste soort geheel nieuw en in stijl optrekken? - Deze gebouwen waren ofwel antiquiteiten die niet goed meer waren te gebruiken en die men, om ze niet geheel leeg te laten, zo goed als het ging tot een of ander doeleinde (bibliotheek, archief, enz.) had ingericht; ofwel hadden ze een vaste bestemming, met de nodige geschiktheid daartoe (kerk, raadhuis, enz.). Gaat men, in het eerste geval, weer opbouwen, dan doet men, in utiliteitsopzicht, onnodig werk, en in esthetisch opzicht

begaat men hetgeen ik de expositiezone zal noemen: men geeft toe aan de manie van het archaïseren; wie weet: men zal het gebouw dat men nabootst misschien zelfs willen verfraaien, verbeteren, in meer zuivere stijl optrekken; men zal een lesje geven aan de tijd, die blijk had gegeven de bouworders niet goed uit elkaar te kunnen houden. In elk geval: het zal namaak zijn, fonkelnieuwe namaak zonder ziel, architectonische maskerade zonder nut en vaak zonder echte schoonheid. En nu rijst de vraag: zo de puinen enig karakter vertonen, als zij werkelijk nog evocatief zijn, als zij vermogen ons te ontroeren, waarom ze niet als dusdanig behouden, zonder er aan te raken, tenzij, misschien, om ze steviger te maken, om te beletten dat ze geheel in gruis zouden vallen? Zeggen de puinen der St. Baafsabdij te Gent, zeggen die van het klooster te Villers niet meer, hebben ze voor ons gemoed en onze verbeelding, bezitten ze zelfs voor onze geschiedenis geen grotere betekenis, dan indien men abdij en klooster weer zorgvuldig en met de meest eminente archeologische kennis in nieuwe steen had opgetrokken? En vooral: zijn zij, die grootse overblijfselen, niet duizendmaal schoner dan wat men, zij het dan ook met de meest uitnemende knapheid, als een operadecor in de plaats zou hebben gesteld? Waarom dan zou men de puinen, die de oorlog maakte, voor zover ze als puin belangwekkend zijn, niet als puin eerbiedig bewaren? En, waar nog slechts enkele stenen op elkander bleven: zou men niet beter doen ze eenvoudig te verwijderen om plaats te maken voor schoonheid van deze tijd? - Ja maar, zegt gij, die puinen waren eens toonbeelden van stijl. Ik antwoord: als zij dit werkelijk waren, bestaan er ongetwijfeld uitstekende foto's van. En aan zo'n foto zal de kunstminnaar meer hebben, dan aan een wederopbouw.

Weliswaar kan het gebeuren, dat men bewust tot puin vervallen gebouwen voor een of ander doeleinde nodig heeft. Ik denk hier bv. aan het vroeger zeer schone kerkje van Eppegem, aan het stadhuis

van Dendermonde. Hier zou heropbouw natuurlijk te billijken zijn. Doch, waar weer slechts een paar muren overblijven, bestaat er wel een reden om alles opnieuw steen voor steen naar het oude model op te trekken? Te meer dat kerk zowel als stadhuis niet steeds beantwoordden aan moderne eisen! En de vraag rijst opnieuw: ware het niet logisch, de puinen te behouden zo zij het waard zijn, en ernaast een gebouw te plaatsen dat voor hetzelfde doeleinde beter geschikt zou zijn? Ik weet wel dat ik hier oude Belgische gewoonten schok, dat ik hier afbreek met een nationale overlevering die voor velen een dogma is. Maar als mijn dogma nu eens beter is dan het uwe?

Er zijn ook monumenten, die onder de oorlog minder geleden hebben, en dan ook zonder al te groot esthetisch bezwaar en mits eerbiedige en tactvolle behandeling wel te restaureren zouden zijn. Zal dit echter overal en in alle gevallen nodig zijn? Is het zelfs voor sommige gebouwen gewenst?

Kijk, de oorlog, deze lange afschuwelijke oorlog is een levensverschijnsel. Het is, in deze droeve tijd, de openbaring van een afgrijselijke ziekte, die leven betekent. Wat wij nu in architectuur liefhebben, het is juist de weerspiegeling van het leven, zoals het zich door de eeuwen heen heeft voorgedaan, in zijn afgetrokken strengheid of in zijn gezonde weelderigheid, in zijn behaagziek gespeel of in al zijn walgelijke plutocratie. Het wisselende leven, in al zijn verschijnselen van bloei of verval: wij herleven, wij belijden het in onze monumenten, en tot in de geringste bouwkundige uiting die de tijd ons heeft nagelaten. De oorlog nu, levensverschijnsel, heeft zijn stempel geprent op onze gebouwen: waarom zouden wij hem per se willen uitwissen? In november II. heb ik Mechelen bezocht, heb ik de gekrenkte, de gekwetste hoofdkerk gezien, mijn geliefde Romboutstoren doorpakt van het nijldige schroot. Wel, ik zeg het u: nooit is de Romboutstoren mij zo schoon voorgekomen, en ik bemin

hem meer dan ooit, nu hij geleden heeft, - geleden als wij ... De oorlog eenmaal gedaan, de vrede eenmaal gesloten, zullen wij wellicht, onder de nieuwe, blijde werkzaamheid die de toekomst van ons vergen zal, al gauw vergeten wat wij in deze barre maanden van lijden hebben afgezien en afgebeten. En dat is maar beter ook: wie tobt, gaat onder. Het is echter goed, het is echter nodig, dat onze kinderen weten, als een vermaning, wat wij hebben doorgemaakt; voor onszelf is het goed, dat wij er nu en dan aan worden herinnerd. Wij zijn een luchtig volk, en, al ben ik een vijand van alle zwartgalligheid, wij zijn het wel eens al te zeer geweest. Wij moeten uit de oorlog het morele voordeel halen, dat er uit te halen is. En daarom hebben wij in de toekomst getuigen nodig, getuigen als wij van deze harde gebeurtenissen, getuigen die niet vergeten. In St. Rombout zie ik dergelijke getuige, een "martyros", gelijk dat woord luidt in het Grieks; een "belijder", zouden wij kunnen zeggen en denken aan het lijden dat in het woord is vervat. Hij kan ons de bestendige herinnering, de steeds aanwezige waarschuwing worden, die wij morgen nodig kunnen hebben; voor onze zonen zal hij lering, zal hij zedenles zijn.

Als men hem, wel te verstaan, niet al te zorgvuldig gaat restaureren ...

Versta mij niet verkeerd: ik kant mij niet onvoorwaardelijk tegen alle herstelling. Waar het dak van een kerk is doorgebrand, moet het natuurlijk vervangen worden. Is de kerk, is het gemeentehuis, is de bibliotheek langs binnen onbruikbaar geworden, dan moet een verkeerd begrepen piëteit ons natuurlijk niet beletten, daarin te voorzien. Maar waar één pijler instort is het niet nodig al de pijlers door fonkelnieuwe te vervangen. En het is minder nodig nog, al de putjes, die de schrootbrakers sloegen, zorgvuldig met cement te gaan stoppen. Want ik herhaal het: ook de oorlog is leven, is geschiedenis. En daar moeten onze gebouwen van kunnen vertellen, hoe pijnlijk het ook mag zijn ...

Met dat al is het vraagstuk van het restaureren natuurlijk niet opgelost. Daar had ik trouwens geen opdracht toe. En ik beken gaarne, de nodige bevoegdheid te missen. Het was mij dan ook alleen te doen, weer tegen overijling te waarschuwen. Men ziet, hoe ingewikkeld, hoe kies het probleem is. Wij, die weten wat wij aan onze nationale monumenten als educatief, als karaktervormend middel danken; wij, die smartelijk weten, wat onze kinderen bij de vernieling ervan zullen missen: wij hebben tot plicht niet alleen de esthetische, maar ook de ethische betekenis van onze gebouwen te redden. En daarom: duizendmaal liever welsprekende puinen dan zielloze namaak; daarom: liever schroomvallig bewaren en behoeden dan luchthartig, zij het dan ook ijvervol, restaureren. Het ergste wat ons kan gebeuren is, dat men van België een architecturale expositie zou maken. Men denke eraan!

Parijs, 6 juli. Officieel bericht van hedenmiddag.

De afgelopen nacht is op verscheidene punten van het front in België zeer bewogen geweest. Engelse troepen, ondersteund door Franse artillerie, hebben zich van enige Duitse loopgraven ten zuidwesten van Pilkem op de oostelijke kanaaloever meester gemaakt.

Parijs, 6 juli. Avondcommuniqué:

De Engelsen hebben tal van vijandelijke tegenaanvallen op de door hen gisteravond ten zuidwesten van Pilkem veroverde loopgraven afgeslagen, 80 gevangenen gemaakt en de vijand uiterst zware verliezen toegebracht.

Londen, 6 juli. Maarschalk French meldt dat sedert zijn laatste rapport geen verandering in de toestand is ingetreden. De strijd heeft zich in hoofdzaak bepaald tot met tussenpozen geleverde artilleriegevechten, waarbij de vijand grote hoeveelheden

gasbommen heeft gebruikt, vooral bij Ieper. In hetzelfde tijdvak heeft de vijand 8 mijnen doen springen zonder onze loopgraven te beschadigen.

Op 30 juni hebben wij ten noorden van Nieuwkapelle vijftig meter van de vijandelijke frontlinie in elkaar geschoten.

In de nacht van 4 juli heeft het vuur uit onze houwitsers ten noorden van Ieper een vijandelijke sap (naderingsloopgraaf) vernield. Een peloton infanterie rukte vooruit om de vernieling te voltooien. De weinige Duitsers die door de artillerie waren gespaard, werden er met de bajonet uitgedreven. Een machinegeweer in de sap bleek vernield. Onze verliezen waren onbeduidend. Het peloton keerde zo goed als ongedeerd terug. Het had zijn taak volkomen volbracht.

De Duitsers melden dat zij een aanval op de weg van Pilkem met bloedige verliezen hebben afgeslagen. Dit is blijkbaar de Duitse lezing van het volgende voorval: Op de ochtend van 5 juli bestormde een afdeling Duitsers een versperring op de spoorbaan Ieper-Roeselare. Na een beschieting van twee uur hebben wij de stelling in een tegenaanval terstond hernomen.

French zegt bij de mededeling over de inneming van de reeds in het Franse communiqué genoemde loopgraven, dat die zich uitstrekken over een breedte van 200 meter. De Engelsen hebben 80 gevangenen gemaakt.

Woensdag 7 juli 1915 – avondeditie

Parijs, 6 juli. Avondcommuniqué:

De Engelsen hebben tal van vijandelijke tegenaanvallen op de door hen gisteravond ten zuidwesten van Pilkem ingenomen loopgraven afgeslagen, 80 gevangenen gemaakt en de vijand uiterst zware verliezen toegebracht.

Berlijn, 7 juli. Officiële mededeling uit het grote hoofdkwartier:

Ten noorden van Ieper zijn Engelse troepen gisteren in een gedeelte van onze loopgraven binnengedrongen. Zij waren 's avonds weer verdwenen.